

Sınıf mücadelelerinin AKP dönemi

Giriş

Sınıf mücadelesi dendiğinde akla ilk gelen, işçi sınıfı ile burjuvazi arasındaki mücadelelerdir. Oysa sınıf mücadelesi sadece bu iki sınıf arasındaki mücadelelerden ibaret **değildir**. Sınıf mücadelesi, işçi sınıfı ve burjuvazi arasında olduğu gibi, **burjuvazinin farklı fraksiyonları arasında da** olabilir; dahası bu iki ana sınıf (işçi sınıfı ve burjuvazi) arasında yer alan ve asla önemsiz olmayan ara sınıfların da (bunlara kısaca “orta sınıf” diyelim) bu mücadeleler içinde nerede konumlandığı çok önemlidir.¹ Öyle ki, bu sınıflar arasındaki ilişkiler kavranmadan ne modern dünya tarihi ne de Türkiye tarihi tam anlaşılabilir.

Bu çerçeveden hareketle bu bildiride yakın Türkiye tarihinde siyasi alt üst oluşları sınıflar-arası ve sınıf-içi mücadeleler üzerinden okumaya çalışacağız.

Türkiye’de sınıf mücadelelerinin seyrine kısa bir bakış

Osmanlı’da kapitalizmin gelişmesi Batı’daki süreçten farklı yaşanmıştır. Kapitalizme kendi iç dinamikleriyle geçilmemiştir; daha çok ticaret burjuvazisi üzerinden kapitalizmle bir bütünleşme süreci yaşanmıştır Osmanlı’da. Bu anlamda sermaye birikimine damgasını vuran daha çok sınaî sermaye değil ticari sermayedir.

Bir taraftan kapitalist temellerde sermaye birikimi gelişirken, diğer taraftan da bu gelişime ayak bağı olan bir Osmanlı bürokrasisi varlığını sürdürmekteydi. Birikimin ezici gücü karşısında bürokrasi ilânihaye varlığını sürdüremezdi; ya dönüşmeliydi ya da yıkılmalıydı. Osmanlı’da her iki süreç de yaşanmıştır. İlki yeterli gelmeyince ikincisi bir zorunluluk olarak kendisini dayatmıştır. Cumhuriyet bu anlamda sosyal değil, politik bir devrimdir. Kitleleri arkasına almamıştır. Osmanlı bürokrasisi içinden gelmiş de olsalar **bir burjuva önderlik olan** “sivil-asker bürokrasi”, kapitalizmin gelişiminin önündeki engellerin kaldırılması adına tepeden bir burjuva devrimi (Cumhuriyet) gerçekleştirmiştir.

***

1929 yılındaki Büyük Buhran’a kadar Türkiye’deki örtük sınıf mücadelesinde baskın çıkan kesim ticaret burjuvazisidir. Hem sınaî sermayenin cılızlığı ve hem de dünyanın o zamanki konjonktürü dolayısıyla ticaret sermayesinin gümrük duvarlarının aşağıya çekilmesi ve ticaretin serbestleştirilmesi

karşısındaki tavrı, sınaî sermaye sınıfı karşısında üstün çıkmış ve Türkiye 1929 yılına kadar devletçi değil, liberal bir ekonomi politikası izlemiştir.² Ne zaman ki Büyük Buhran patlak verir ve dünya ticareti zayıflar, işte o zaman içe kapanmayla da beraber sınaî sermayenin gelişimi için uygun bir ortam oluşur. Bu tarihten sonra Türkiye’de devlet öncülüğünde bir kapitalist gelişmeye (devlet kapitalizmi) tanık oluyoruz. DP’nin iktidara gelişine kadar sürecek olan bu dönemde, bir önceki döneme kıyasla, bu sefer sınaî sermaye ticari sermaye karşısında üstünlüğü ele geçirir.

***

DP’nin iktidara gelişi ile kapitalist dünyadaki savaş sonrasında görülen ekonomik canlanma (“boom”) arasında paralellikler kurmak ilginç olabilir. Zira bu yıllar kapitalist dünya için 1970’li yılların ortasına dek sürecek bir “Altın Çağ” olarak tarihe geçecektir.

Sermaye yeniden-yapılanma yoluna giriyor, dünya ticareti canlanmaya başlıyor ve bu da ticaret sermayesine sınaî sermaye karşısında bir öncelik tanıyordu.

1950-1960 arası dönem aynı zamanda sanayi burjuvazisinin durmak bir yana gelişme gösterdiği, büyüdüğü bir dönemdir de; öyle ki 27 Mayıs gelişmekte olan bu sınıfın siyaset sahnesine tekrardan çıkacağı bir hareket olacaktır. Bu anlamda 27 Mayıs Darbesi, burjuvazinin kendi içindeki aşılmaz bir krizinin askerî yöntemlerle aşılması ve siyasal üst yapının da tarımsal/ticari sermaye birikiminden sınaî sermaye birikimine geçişin ihtiyaçlarına uyarlanmasıdır.³

***

27 Mayıs’tan 12 Eylül’e kadarki dönemde, önceki dönemlere kıyasla, sınıf-içi mücadeleler biraz geri planda kalmıştır; zira bu yıllar, birbiriyle kavga eden egemen sınıfların ortak “iç düşman”ının gelişip büyüdüğü ve politik olarak da egemenleri ürküten bir gelişme kaydettiği yıllar olmuştur. Burjuvazi, bir bütün olarak, bu ortak iç düşmana karşı ilk uyarı işaretini 12 Mart’ta vermiş, daha sonra ise bu uyarının dozunu muazzam bir ölçüde artırdığı bir 12 Eylül’ü gerçekleştirmiştir. İç düşman bu anlamda burjuvazi için birkaç on yıl boyunca bertaraf edilmiştir.

Egemen sermaye fraksiyonları için “ortak tehdidin” bertaraf edilmesi ile sermaye fraksiyonları arasındaki savaş 1980’lerden sonra kaldığı yerden devam edecektir. Ama bu sefer tarım ve ticaret sermayesi ile sanayi sermayesinin kapışmasından ziyade, tarım ve ticaret sermayesinin de sanayi burjuvazisine dönüşmesi durumuyla karşılaşılıyor ki, bu durum çatışmayı bambaşka bir boyuta taşıyacaktır. Hem sadece bu da değil... Eski “geleneksel burjuvazi” ile yeni yükselmekte olan “İslami burjuvazi”nin 1980’lerden sonra finans kapital aşamasına gelmesi ile çatışma bu sefer finans kapital sermayedarları arasında yaşanacaktır.

Ulusal kalkınmacılıktan neoliberalizme...

AKP hükümetinin 2002’de iktidara gelişinden bu yana gerek politik düzlemde gerekse de iktisadi düzlemde egemen sınıf fraksiyonları arasında sürtüşmeler, yer yer de sert gerilimler yaşandı –ve hâlâ da yaşanıyor. AKP için sermayenin daha çok İslamcı kanadının temsilcisi olduğunu bugün hiçbir tereddüde yer vermeyecek şekilde söyleyebiliyoruz. Ve şimdiye kadar yaşanan “sürtüşme” de “laik” sermaye kesimleri ile “muhafazakâr” sermaye kesimleri arasında yaşanan sürtüşmelerdir. Peki, neden böyle olmaktadır? Bu sürtüşmenin –ya da “iç savaş”ın– arkasında neler yatıyor olabilir? Neden “laik” burjuvazi, İslamcı sermayenin yükselişi karşısında kendisini “tehdit” altında hissetmekte? Ne oldu da İslamcı sermaye AKP iktidarı boyunca son on yıldır hızlı bir yükseliş içerisine girdi. Dahası neden bu yükseliş egemen sınıf fraksiyonlarının güç dengesinde “nitel” bir dönüşüme yol açarak, bu yükselişten daha çok İslamcı sermaye yararlanır oldu? Balkan ve Öncü bu konuya şöyle bir açıklama getiriyorlar: “Türkiye toplumsal hiyerarşisi içindeki bu şaşırtıcı dönüşüm, tamamen, egemen sermaye birikim tarzının 1980 darbesinden sonra, ulusal kalkınmacılıktan ... neoliberalizme evrilmesinin beklenmedik bir sonucudur.”⁴ Türkiye’deki neoliberalizm, yazarlara göre, refah ve geliri yaratmak yerine daha çok bunların yeniden dağıtımını sağlamakla el ele gitmiştir. Yani David Harvey’in “mülksüzleştirme yoluyla birikim” diye adlandırdığı bir süreç yaşanmıştır Türkiye’deki neoliberal dönüşümde. Bunun ise belli başlı dört veçhesi vardır: özelleştirme ve metalaştırma, finansallaşma, kriz manipülasyonu ve devlet eliyle yeniden dağıtım.⁵ Dolayısıyla bu gelişim anlaşılmadan ne kapitalizmin dünya çapındaki 1970’lerin ortalarından başlayıp bugüne kadar sürdüğü ve 2008’de ise mali bir çöküşle depresyon karakteri kazandığı derin küresel krizi anlaşılabilir ne de İslamcı sermayenin yükselişi tam anlaşılabilir.

28 Şubat: Erdoğan “in” Erbakan “out”

28 Şubat, bir askerî darbe değildi belki ama düpedüz bir askerî müdahale (“post-modern darbe”) idi ve müdahale sonrasında hükümet zorla devrilmişti. Peki, bu askerî müdahaleyi “bürokratik-oligarşi”nin “sivil toplum”a müdahalesi olarak mı okumalıyız? 28 Şubat sürecinde Erbakan’ın siyasetin dışına (“out”) ve sonrasındaki süreçte ise Erdoğan’ın siyasetin içine (“in”) çekilmesinin toplumsal-siyasal ve iktisadi maddi temelleri neler olabilir? Bu soruya cevap vermek için ilk önce Türkiye ekonomisinin dünya kapitalist sistemi ile bütünleşmesi ve bu bütünleşme sonucunda hâkim sınıf fraksiyonlarının değişim ve dönüşümüne odaklanmamız gerekecek.

Elbette Erbakan sanıldığı aksine **kapitalist sistemle son derece uyuşan bir iktisadi-politik yönelime sahipti**. Ne var ki, yeterince “küreselci” ve “liberal” değildi. Dahası Türkiye kapitalizminin dünya kapitalist sistemiyle bütünleşmesinin artması, Erbakan’da cisimleşen iktisat ve politik vizyon ile uyuşmuyor ve bu da sermaye fraksiyonlarını (özellikle de “laik” sermaye fraksiyonunu) yeterince

tatmin etmiyordu. Sermaye sınıfları ve iktidardaki parti arasında açık bir “kan uyuşmazlığı” ortaya çıkmıştı. 28 Şubat bir anlamda bu “kan uyuşmazlığı”na askerî bir müdahale idi.

Öztürk ve Hoşgör, İslami sermayenin gelişimi, fraksiyonlar arasındaki çelişki ve çatışmalar konusunda dikkatlerimizi daha çok sermayenin uluslararasılaşması sürecine çekerlerken⁶, 28 Şubat sürecine dair değerlendirmelerinde Savran ise daha çok hükümeti devirmek için iç ve dış politikaya dair kurulan ittifaklara yoğunlaşmaktadır. Savran’a göre 28 Şubat sürecinin altında yatan esas dinamik ABD emperyalizmi, TÜSİAD burjuvazisi ve Türk Silahlı Kuvvetleri’dir. Bu üç “aktör”ün Erbakan’ın dış politika vizyonu karşısında aynı refleks vermesi 28 Şubat’ın yolunu döşemiştir yazara göre.⁷

***

28 Şubat’ı sadece “geleneksel burjuvazi” ile “İslami burjuvazi” dikotomisi üzerinden okuyamayız. Bu tek başına yeterli değildir. Zira bu süreçte İslami sermayenin kendi içindeki bir “çatlak” (AKP ve RP ya da “Millî Görüş” farklılaşması) su yüzüne çıkıyor. Batı’yla bütünleşmiş, yüzünü AB ve ABD’ye dönmüş bir İslami sermaye vardır artık kaşımızda: AKP burjuvazisi.⁸ Bundandır ki RP’den sonra süreç içinde Fazilet Partisi bölünüp içinden bugünkü AKP çıkmıştır. AKP iktidarı bu anlamda İslami burjuvazinin, “Millî Görüş”çü olmayan kesimi ve tabii onunla beraber geleneksel burjuvazinin de bir partisi olarak tarih sahnesine çıkacaktır. Ama sadece bunu söylemekle yetinmemek gerekir, zira AKP iktidarı döneminde sınıf-içi mücadeleler önceki dönemlere kıyasla azalmamış, aynen devam etmiştir.

Millî Görüş ve AKP arasındaki ayrışma temelde **maddi düzeyde** açıklanabilecek bir ayrışmadır. “RP’den AKP’ye geçiş,” diyor Gürel, “dindar burjuvazinin küçük ve orta burjuvaziden finans kapitale dönüşümünün siyasi alandaki ifadesidir.”⁹

AKP dönemi

AKP’nin iktidara gelişinden bu yana sınıf-içi mücadeleler, politikada farklı biçimler altında yansımaları buldu. Ama gelin ilk önce konuya dair “ana akım” yaklaşımı özetlemeye çalışalım.

AKP’de cisimleşen “millet iradesi”, ordu ile hesaplaşmaktadır. Çünkü TSK “millet iradesi”ne darbe indirme, “demokratik” yollarla seçilmiş bir hükümete “demokratik-olmayan” yollarla müdahale etme teşebbüsünde bulunmuş; ama “millet iradesi” buna gereken cevabı vermiştir. Bu zamana kadar hiçbir hükümetin yapmadığını AKP yapmış; generalleri Silivri’ye tıkmış, yargılamış ve darbecileri ağır cezalara çarptırmıştır. Açılan davalarla (Ergenekon, Balyoz vb.) ve verilen kararlarla Türkiye’nin tarihinde darbeler devri artık kapanmış¹⁰ ve Türkiye’nin demokrasi yolunda ilerlerken önündeki en büyük engel kenara süpürülmüştür. Özetle darbeler bitti, yaşasın demokrasi!

Bu görüş, toplumun bağrında cereyan eden çelişkiyi “asker” ve “sivil toplum” (siz buna “millet iradesi” deyin) diye okumakta; askerin kışlasına çekilmesini alkışlamakta ve bunu demokratikleşmenin önemli kilometre taşlarından biri olarak göklere çıkarmaktadır. Kısaca, eğer ordu kışlasındaysa “sivilleşme” vardır, tersi durumdaysa tersi geçerlidir, yani “askerî vesayet” vardır vs.

Bu görüşe göre asker, sınıflar-üstü “ilahi” bir güçtür, canı istediğinde darbeler yapmaktadır; asker “milleti” yönetme, onun adına karar verme ehliyetini elinde bulunduran topluma “yabancı” bir güçtür.

Akla gelen en basit soru şu: Askerin kışlasına çekilmesi, darbelerin artık yaşanmayacağına bir garantisi midir? Ya da “sivilleşme” ve “demokratikleşme” askerin siyasete karışmaması durumu mudur?

Bu kavrayışın hatası, egemenlerin kendi aralarındaki hesaplaşma sürecini “demokrasinin ilerlemesi”, “sivilleşme” vs olarak okumasında yatıyor. O hâlde, AKP’nin on yıldır, üstelik her seçimden güçlenerek çıkması; sermaye sınıfları nezdinde itibarını her seferinde artırmasında hangi etkenlerin rol oynadığını açıklamak yakıcı bir önem kazanıyor.

Her şeyden önce şu temel gerçeği vurgulamak gerek: Dün AKP ile AKP’nin yargı yoluyla savaş açtığı kesim (“Batıcı-laik burjuvazi”) tek bir noktada –ve bence önemli bir noktada– kesişmekte; o da kapitalizme, sermaye düzenine karşı olmamak! Türkiye’de egemen sınıf, aralarındaki çatışmalar her ne olursa olsun, tek bir “iç düşman” a sahip: İşçi sınıfı! Ne var ki, şu sıralar “aşağıdan” gelen muhalefet sistemi tehdit eder boyutta olmadığı ya da bugün birbirini yiyenleri yan yana getirme gücü ve basıncından yoksun olduğu için, “üst katlarda” gerilimli bir yer değiştirme süreci yaşandı ve yaşanıyor.

Peki, neden rövanş? Hazır 28 Şubat’ın anıları hafızalarda tazeyken, üstelik iktidar partisi bu kadar muktedir olmuşken, dün kendilerine tepeden bakan askeri tokatlamak, kendilerine saygı göstermelerini sağlamak neden olmasın? Yoksa bunda öyle “sivilleşme”, “askerî vesayete son verme” gibi amaçlar yok ve olamaz da.

AKP-Cemaat gerilimi

Sınıf-içi savaşta şu an için son raunt AKP ile Cemaat arasında veriliyor... Bunu da şöyle açıklayabiliriz: AKP, iktidara geldiğinden bu yana, başlangıçta kendisine temkinli duran çeşitli cemaatleri (İslami burjuvazi) bünyesinde topladı. Ne var ki, bu cemaatler ile Gülen Cemaati (bu da İslami burjuvazi) Türkiye’nin iç ve dış politikasına dair farklı yönelimlere sahip olduğundan, bugün AKP ile Cemaat arasında bir sürtüşmedir gidiyor.¹¹

Bu srtşmeden kimin galip çıkacağı Őu an için bilinmez; ancak önemli olan bu sürtüşmenin “aşağıdakiler” için ne anlam ifade ediyor oluŐudur.

Notlar:

¹ Yeri gelmişken bahsetmeden geçmeyelim: Marx gerek *Komnst Manifesto*'da gerekse de *Kapital*'de –ama özellikle de *Kapital*'de– çeşitli sınıflardan bahseder; yani sadece işçi sınıfı ve burjuvazi yoktur Marx'ta! Örneğın *Kapital*'in ilk cildinde Őu sınıfların adı geğer: ruhban sınıfı, üretmeden tüketen sınıf, fırıncı sınıfı, fabrikatörler sınıfı, alt orta sınıf, yukarı orta sınıf, rahipler sınıfı, sanayici sınıfı, köylü sınıfı, küçük çiftçiler sınıfı, rantiyeler sınıfı, eğitimi sınıf vb. Eserin ikinci cildinde ise Őunlar vardır: yönetilen ve yöneten sınıflar, hizmetçiler sınıfı, toprak sahipleri sınıfı, çiftçiler sınıfı vb. Konuyla ilgili daha detaylı bir bilgi için bkz. E. Ahmet Tonak, “*Komnst Manifesto*'dan *Kapital*'e Sınıflar”, Mesele Kitap Dergisi, Sayı: 85, İstanbul, Ocak 2014, s. 39-41.

² Mustafa Sönmez, *İŞte Eseriniz!.. 100 Göstergede KuruluŐtan ÇkŐe Türkiye Ekonomisi*, İletişim Yayınları, 2. basım, İstanbul, 2004, s. 118-127.

³ Sungur Savran, *Türkiye'de Sınıf Mücadeleleri*, Yordam Kitap, 1. basım, İstanbul, 2012, s. 167.

⁴ *Neoliberalizm, İslamcı Sermayenin Yükselişi ve AKP*, Haz. N. Balkan, E. Balkan ve A. nc, Yordam Kitap, 1. Basım, İstanbul, 2014, s. 263.

⁵ *A.g.e.*, s. 263-65.

⁶ *A.g.e.*, s. 205 ve s. 244.

⁷ *A.g.e.*, s. 87-88.

⁸ Dönemin sınıf-içi gerilimlerini anlamada, gerek İslami sermayenin kendi arasındaki gerekse de geleneksel burjuvazi ile İslami burjuvazi arasındaki çatışmaların anlatımı –ama özellikle de bu ikincisi– için bkz. Mustafa Sönmez, *Türkiye'de İş Dünyasının rgtleri ve Yönelimleri*, Friedrich-Ebert-Stiftung Derneđi yayını, İstanbul, 2010, s. 119-133.

⁹ Burak Gürel, “İslamcılık: Uluslararası Bir Ufuk Taraması”, *Neoliberalizm, İslamcı Sermayenin Yükselişi ve AKP*, Yordam Kitap, 1. basım, İstanbul, 2014 içinde, s. 47.

¹⁰ Örneğın Mehmet Ali Birand, konuk olduğu bir televizyon programında, gönül rahatlığıyla, “Ben artık Türkiye'de darbelerin konuŐulmasını çok komik buluyorum,” demiŐtir (*Habertürk*, 26.09.2012).

¹¹ Bu konuya dair Osman Tiftikçi'nin “Kaybedeni BaŐtan Belli Çatışma” yazısına bakılabilir. Link: <http://www.ozguruniversite.org/index.php/guencel-yazlar/1412-kaybedeni-batan-belli-catma>

***

Gencer ÇAKIR

Sosyolog

E-mail: lillefured@gmail.com